

захоплення епохою, у якій жив автор та його герої. Автор шукав теми сам, серед своїх та чужих, серед тих, хто оточував його та наповнював світ. Вже це свідчить про неповторність індивідуального стилю, широту тематичного діапазону.

Отже, тонко організована за формально-смісловими нюансами публіцистика – невід’ємна складова творчості Р.Федоріва. Робота в газетах значно збагатила письменника життєвим досвідом, запасом вражень і спостережень, уяскравила стиль, удосконалила вміння виділяти головне.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загребельний П. Думки нарозхрист / Загребельний П. – К.: Пульсари, 2008. – 240 с.
2. Залізник Б. Роман Федорів: “Я припустився великої помилки, що не зробив собі іміджу...” / Б. Залізник // Україна. – 1995. – № 5-6. – С. 9-11.
3. Здоровега В. Теорія і методика журналістської творчості: Підручник / Здоровега В. – [2-ге вид., перероблене і допов.] – Львів: ПАІС, 2004. – 384 с.
4. Зубанич Ф. Увіходжу в арканове коло / Ф. Зубанич // Молодь України. – 1977. – 30 червня. – С. 3-4.
5. Історія української літератури ХХ століття: у 2 кн. / [за ред. Дончика В.]. – К.: Либідь. – Кн. 2: Друга половина ХХ ст. Підручник. – 1998. – 436 с.
6. Кожина М. Стилистика русского языка / Кожина М. – М.: Просвещение, 1983. – 223 с.
7. Слабошпицький М. При чеснім хлібі / М. Слабошпицький // Київ. – 2008. – № 11-12. – С. 177-184.
8. Федорів Р. Лондон на дроті: Памфлет / Р. Федорів // Жовтень. – 1973. – № 1. – С. 115-124.
9. Федорів Р. На варті червоної калини / Р. Федорів // Дзвін. – 1990. – № 5. – С. 107-113.
10. Федорів Р. Свіча перед образом Мученика Михайла / Р. Федорів // Жовтень. – 1989. – № 10. – С. 70-73.
11. Федорів Р. Танець Чугайстра: повісті-есе / Федорів Р. – Львів: Каменяр, 1984. – 366 с.
12. Федорів Р. У нього тиха вдача / Р. Федорів // Молодь України. – 1958. – 3 серпня. – С. 4.

УДК 821.161. 2С-13.09-055.1

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ОБРАЗУ І. МАЗЕПИ В ОДНОІМЕННІЙ ПОЕМІ В. СОСЮРИ

Хом'як Т. В., к. філол. н., доцент

Запорізький національний університет

Стаття присвячена розгляду своєрідності інтерпретації образу гетьмана України Івана Мазепи в поемі В. Сосюри “Мазепа”. Відзначається, що поет не завжди дотримується історичних джерел, часом послуговується вимислом, домислом.

Ключові слова: вимисел, герой, домисел, історична правда, образ, поема, портрет.

Хомяк Т. В. ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ОБРАЗА И. МАЗЕПЫ В ОДНОИМЕННОЙ ПОЭМЕ В. СОСЮРЫ / Запорожский национальный университет, Украина.

Статья посвящена рассмотрению своеобразности интерпретации образа гетьмана Украины Ивана Мазепы в поэме В. Сосюры “Мазепа”. Отмечается, что поэт не всегда придерживается исторических источников, иногда использует вымысел, домисел.

Ключевые слова: вымысел, домисел, герой, историческая правда, образ, поэма, портрет.

Homjak T. V. INTERPRETATION IMAGE OF I. MAZEPA IN THE POEM V. SOSYURA / Zaporizhzhya National University, Ukraine.

The article is devoted to the original interpretation of the image of Hetman Ivan Mazepa in V. Sosyury poem "Mazepa". It is noted that the poet does not always adhere to the historical sources, sometimes uses fiction speculation.

Key words: fiction, speculation, the hero, the historical truth, an image, a poem, a portrait.

Неординарна постать гетьмана Івана Мазепи привертала й продовжує привертати увагу як істориків, так і письменників, як вітчизняних, так і зарубіжних. І це незважаючи на анафему й викорінення його з пам'яті нащадків. Згадаймо хоча б такі твори, як "Мазепа" Дж. Байрона, "Балада про Мазепу" Б. Брехта, "Мазепа" Р. Готшала, "Мазепа" В. Гюго, "Мазепа" Р. Корраті, пенталогія "Мазепа" ("Мотря", "Не вбивай", "Батурин", і "Полтава", "З-під Полтави до Бендер") Б. Лепкого, "Мазепа" М. Мандрики, "Полтава" О. Пушкіна, "Войнаровський" К. Рилєєва, "Гетьман Іван Мазепа" Л. Ромена, "Мазепа, гетьман український" С. Руданського, "Гетьман Мазепа" П. Савчука, "Мазепа", "Полтавська битва" Яра Славутича, "Мазепа" Ю. Словацького, "Руїна" М. Старицького, "Іван Мазепа" Л. Старицької-Черняхівської, "Мазепа, гетьман" Ірен Стецик, "Гетьман Іван Мазепа" Г. Хоткевича тощо. Серед них не останнє місце посідає й поема "Мазепа" В. Сосюри. Над нею митець працював не один десяток років, щоправда, з перервами. Розпочато роботу було ще в 1928 р. у Харкові. У січні 1929 року в журналі "Життя й революція" (1929. – № 1. – С. 3-15) було надруковано перші чотири розділи поеми з присвятою українському письменнику Іванові Микитенкові. На жаль, надруковане зазнало жорсткої критики. В автобіографічному романі "Третя Рота" В. Сосюра зауважував: "Я почав писати поему "Мазепа". Уривок з неї, власне, початок, я послав у журнал "Життя й революція", а там "Мазепу" надрукували, тільки було зазначено, що то не уривок, а поема! [...] Образ був ще тільки ембріоном, а мене навіть за ембріон почали бити. І очолював це биття Микитенко і Кулик" [1, с. 262].

Лише у 1959 році повернувся В. Сосюра до продовження роботи над поемою й завершив її у 1960 році (V – XXVI розділи, пролог, епілог). В усякому разі документально зафіксованих свідчень про те, що він працював над нею до цього, немає. Однак до читача твір прийшов значно пізніше, оскільки потрапив під сувору заборону. Надруковано поему було лише у 1988 році в журналі "Київ" (№ 12). Це був другий твір В. Сосюри на історичну тему. Йому, на жаль, не судилось бути надрукованим повністю за життя автора. Його творча історія розтяглася в часі більш ніж на три десятиліття. Остання редакція поеми має авторську присвяту дружині М. Сосюрі, синові та онукам:

Марії – дум блакитні висі,
мої дерзання золоті...
Й Володі, Льоді та Орисі
що нас продовжують в житті.

Поема В. Сосюри – це "поетично-романтичний малюнок біографії І. Мазепи з метою історичного розгляду й реабілітації великого гетьмана" [9, с. 35]. Вона уже була об'єктом дослідження літературознавців під різними ракурсами. Зокрема, до осмислення образу І. Мазепи в ній звертались Ю. Барабаш, С. Гальченко, Н. Гноєва, М. Коновалова, В. Просалова, В. Шевченко, В. Яременко та інші, однак повне синтезоване наукове трактування ще чекає на свого дослідника.

Постать Івана Мазепи – одна з найзагадковіших і найсуперечливіших. Протягом усіх цих років простежувались дві полярні оцінки її – патріотична і антипатріотична, яка домінувала. Лише наприкінці ХХ століття було зроблено спробу дати об'єктивну оцінку гетьману І. Мазепі й повернути йому належне місце в політичній історії України. В. Сосюра в поемі "Мазепа" також зробив спробу осмислити не лише історичну вагу гетьмана, а й свій час, зняти з І. Мазепи ганебне клеймо зрадника.

В. Сосюра, на відміну від деяких попередників, по-своєму трактує образ гетьмана. Як свідчить С. Гальченко, "не ідеалізуючи його як неординарну особистість, поет творить насамперед художній образ, а не політичний портрет гетьмана" [8, с. 15].

Образ І. Мазепи в поемі подано багатогранно. В. Сосюра йде за романтичною традицією й осмислює спочатку молодість І. Мазепи, зокрема його перебування на службі в польського короля Яна Казимира, зосереджує увагу на романтичних пригодах і любовній історії:

Він дарував на мить любов
І знов, байдужий, далі йшов [2, с. 89].

В. Сосюра не завжди дотримується історичних джерел, часом послуговується й легендами, домислами. Зокрема йдеться про вигадану польським шляхтичем Пасеком легенду про романтичні стосунки І. Мазепи й пані Фальбовської, чоловік якої досить жорстоко покарав коханця дружини, прив'язавши його голим до дикого коня й пустивши коня в степ. В. Сосюра подає сцену покарання І. Мазепи жорстоким чоловіком пані Терези. Далі йде вигаданий епізод: перебування гетьмана в татарському полоні, його втеча з нього разом з полонянкою Оксаною, її загибель, допомога запорожців. Як стверджує В. Просалова, все це “ніщо інше, як авторський домисел, рецидив захоплення романтичними атрибутами з неодмінним нагнітанням тривоги” [3, с. 52].

В. Сосюра подає досить повну характеристику І. Мазепи, який, на його думку, любив Україну. Портрет героя подано й у молоді роки, й уже на схилі літ. У молодості І. Мазепа “не знав ні розпачу, ні муки” [2, с. 88]. Паж “чорнобровий” мав легкий крок, був “стрункий і самотній” [2, с. 88]. Мав “чорні кучері” [2, с. 88], “вузькі долоні” [2, с. 88], “бархат вії”, “карі” [2, с. 88], “владні очі” [2, с. 88]. Він вирізнявся “гордою красою” [2, с. 89], мав “голос ніжний, наче спів” [2, с. 93], “рухи бархатні і чулі” [2, с. 93], “лице натхненне і худе” [2, с. 114]. Король про шляхтича з України говорив:

Я бачу, ти не тільки паж,
Але й поетом бути можеш.
Твої слова, як зорі й рожі,
В них і любов, і туга, й гнів...
Бач, як усіх заворожив... [2, с. 95].

Так, читаємо в поемі:

Паж, і поет, і Дон-Жуан [2, с. 101].

У творі підкреслено той факт, що І. Мазепа був освіченим і непересічним поетом, автором “Думи” й “Пісні про чайку”. Про нього сказано:

Мазепа – писар курінний,
Юнак лукавий і хоробрий [2, с. 131].

Зося, Юзя, Терезія, Оксана, Кочубеїха, Мотря... Певно, їх було й більше – жінок у житті І. Мазепи. Та заради щастя рідного краю він ладен відмовитись від особистого життя:

В його душі, нічим не скутій,
Жіночі образи забуті
Живуть, як відгомін, як тінь,
І тільки про Україну мрія
Над ними вічно пломеніє [2, с. 119].

Поет дає пояснення таким змінам у свідомості й житті Мазепи:

Чужі героям почуття
Людини тихої, малої.
Їх вабить іншеє життя,
У шумі радісному зброї,
Орлами думи їх летять,
Мов до вершини снігової,
До того, що дається з бою [2, с. 119].

Багатогранно окреслено в поемі лінію інтимних стосунків гетьмана з донькою Василя Кочубея. В. Сосюра дотримується версії, що Мотря – не просто хрещениця, а нешлюбна донька І. Мазепи. Однак ця думка не знайшла вичерпного потрактування й логічного завершення. І автор, і Мазепа зауважують схожість Мотрі з “нащадком Батія” Кочубеєм. Картини розправи над Кочубеїхою відрізняються наявністю домислу й вимислу. Історично подібний факт не зафіксовано. Отож жахлива картина покарання дружини Кочубея (уже покараної Богом, бо божевільна), коли І. Мазепа наказав прив'язати її до коня (алюзія на розправу над ним у молодості?) – це породження сприйняття В. Сосюри:

Ремні їй вгризлись туго в руки,
Вона ж не розуміє муки,

Співає щось і об грудки
 Грудьми все б'ється...
 Тіло рветься,
 Земля оголює кістки
 Од м'яса їй... Вона ж сміється...
 Аж доки... доки лиш кістяк
 Пропає, де в житті квітне мак [2, с. 147].

І. Мазепу як політичного діяча, як гетьмана України змальовано в другій половині поеми. Його постать зображено всесторонньо. Основну увагу зосереджено на трагедії І. Мазепи і трагедії народу. На думку Н. Гноєвої, трагедію гетьмана В. Сосюра “вбачає у тому, що до великої мети – суверенності України – він ішов у відриві від народу, який не зрозумів його мети і не пішов за ним” [4, с. 60]:

Чого ж Мазепа не розбив
 І не злетів він до висот?..
 Бо не пішов за ним народ
 Шляхом і радості надії.
 Не зрозумів його він мрії... [2, с. 133].

Т. Мацьків підкреслює, що “однією з причин трагедії І. Мазепи було те, що не тільки нарід, але навіть і військо, яке він провадив до шведського короля, довідалося щойно перед самим переходом через ріку Десну (25 жовтня 1708 р.). Про союз Мазепи з Карлом XII довідався цар скоріше, ніж український загаль” [5, с. 165].

В оцінці І. Мазепи В. Сосюра непослідовний. На це вже вказували дослідники, зокрема Ю. Барабаш [6]. Суперечливість очевидна. Письменник змальовує гетьмана як патріота, поборника інтересів і незалежності України. Передаючи ж переживання І. Мазепи після поразки в Полтавській битві, він наголошує на байдужій реакції гетьмана на наміри Карла XII завойовати Україну:

Що ж, покоряй. Я не перечу... [2, с. 169].

В. Сосюра не підтримує версію про зраду І. Мазепи, стверджує, що правду про нього викривили історики, його піддали анафемі священнослужителі, а народ не вважав зрадником. Однак думка автора мінлива. В поемі наявне і твердження про те, що народ прокляв гетьмана як зрадника за те, що той віддав шведам “на поталу Україну”.

В. Сосюра не раз відходить від історичної правди, зокрема й у трактуванні ставлення І. Мазепи до народу. Він зауважує, що І. Мазепа “серцем біль народу чув” [2, с. 132]. Однак історики стверджують інше. На думку М. Грушевського [7], у часи І. Мазепи зароджувалася неволя українського народу – через привласнення земель і поневолення людей. Саме в універсалах І. Мазепи узаконювалась панщина (два дні на тиждень). Рядові козаки, селяни не були задоволені політикою гетьмана. Згадаймо хоча б повстання Петрика в 1692-1696 роках. Зростала у цей час популярність не в Івана Мазепи, а в Семена Палія. Популярність, якої боявся й сам Мазепа, що й сподвигло його на негідні вчинки: обманом захопив Палія, обмовив у зрадництві, видав цареві Петру І. В. Сосюра не оминув цей факт. У поемі він говорить, що Мазепа зненавидів Палія “за те, що той любив Росію” [2, с. 147]. У творі цей мотив окреслено лише пунктирно.

В. Сосюра проводить думку, що І. Мазепа був непослідовним у діях. Свої справжні наміри гетьман нерідко вмів приховувати. Це й послужило, на думку автора, причиною неоднозначних оцінок його дій і помислів:

“Він інтриган”, – немов вериги,
 В душі моїй слова ці злі.
 Але були його “інтриги”
 Для щастя рідної землі [2, с. 76].

І. Мазепа багато роздумує. Він починає розуміти причини своєї поразки, усвідомлювати, що нещасна Україна проклинає його як зрадника, хоча він її не зраджував. Для В. Сосюри І. Мазепа – національний герой, талановитий політик, мудрий державець, складна й неординарна особистість. І. Мазепа прийшов до влади в країні, яка була виснажена війнами, розшматована між Польщею й Росією. Як мудрий політик, І. Мазепа усвідомлював, що для

унезалежнення країни, про яке він так мріяв, потрібний міцний державно-правовий фундамент з освіченим, політично свідомим елементом. Таким державотворчим елементом в Україні могла бути лише старшина. Тому гетьман вважав за потрібне піднести її авторитет, тож дбав про її культурно-освітній рівень, зокрема відправляв на навчання за кордон, наділяв маєтками тощо. Прямуючи до реалізації своєї мети – незалежності України, І. Мазепа все віддавав державі, яка вимагала від нього великої і неподільної любові. Усвідомлюючи, що “життя ж – це вічна боротьба” [2, с. 115], І. Мазепа готовий бути “оборонцем України” [2, с. 114], “торувати для нащадків путь” [2, с. 115]. Він пам’ятає заповіт матері, який зринав йому у сні:

Люби ж, мій синку, свій народ,
Веди його і йди за ним.
Хай не спиня пожежі дим,
Не кривить в крик твій юний рот,
Усе стерпи! Готовий будь!
Хоч і тяжка твоя дорога,
Та це, мій хлопчику, нічого [2, с. 115].

У державних інтересах він був змушений постійно грати, критися зі своїми думками, намірами, мріями.

В історичних джерелах нерідко наголошувалося на підступності, потайливості, хитрості гетьмана. Російські історики навіть вирізняли ці риси як домінуючі в його характері. Зауважують їх наявність і Самійло Величко, і М. Грушевський, і М. Костомаров, і Д. Яворницький. Акцентує увагу на них й історик І. Борщак, перший збирач архівних матеріалів про гетьмана й Гетьманщину по Європі, у доповіді на святочній академії наук товариства імені Т. Г. Шевченка “Мазепа – людина й історичний діяч”. І. Мазепа проводить, показано в творі В. Сосюра, витончену, багатоаспектну політику, кінцевою метою якої було визволення з-під московського ярма. Заради цього йому доводилося часом йти й проти свого серця. Як у випадку з Семеном Палієм, Кочубеєм та Іскрою, які протидіяли йому, за що він змушений був суворо покарати їх.

Готуючись до найголовнішого кроку у своєму житті, І. Мазепа глибоко проаналізував тодішню політичну ситуацію, об’єктивно оцінив сили й можливості і Петра I, і Карла XII. Однак цього виявилось замало для успіху. Виступ І. Мазепи не підтримали народні маси. На думку істориків І. Борщака, М. Грушевського, це сталося тому, що гетьмана-шляхтича відділяла чимала дистанція від простих козаків, селян. Крах надій, фіаско справи всього життя, усвідомлення сили грошей, обіцяних за його голову царем, призводять до прийняття доленосного рішення, змушують І. Мазепу прийняти отруту. В. Сосюра слідує одній із версій істориків. У заключному розділі поет подає обставини смерті гетьмана і дає оцінку його державно-культурницькій діяльності:

Так! Будував церкви Мазепа,
Церкви і школи. Просвіщав
Він свій народ [2, с. 177].

Зрозуміло, що інтереси І. Мазепи й інтереси Петра I не збігались. До долі українського народу цареві було байдуже. Більше того. Skorиставшись нагодою – переходом І. Мазепи на бік шведів – цар сильніше затягнув петлю на ший українського народу, перетворюючи Україну в російську колонію. В. Сосюра називає царя “катор”, “північним злодієм”. Непослідовність В. Сосюра простежується й тут. З одного боку, в поемі він дає нищівну оцінку колонізаторській політиці царя, а з другого, згодом указує, ніби намагаючись примирити царя й гетьмана, на велику роль кожного в житті своїх народів.

Літературознавці, зокрема Н. Гноева [4, с. 62], В. Просалова [3, с. 55], пояснюють такі суперечності в поцінуванні історичної діяльності І. Мазепи й Петра I щодо України бажанням В. Сосюра надрукувати твір, “подаючи водночас фальсифікації колонізаторів й історичну правду” [4, с. 62].

В. Сосюра прагнув не упустити з виду жодну з подробиць життя й діяльності І. Мазепи. Усвідомлюючи неминучість фатального кінця (“Я знаю, турки продадуть / Мене за золото Петрові” [2, с. 175]), І. Мазепа випиває яд. Його останні слова звернені до рідної Батьківщини:

Прощай, Україно, прощай! [2, с. 175].

В “Епілозі” поет згадує про наругу турків над тілом покійного І. Мазепи, яке вони відкопали в пошуках скарбів і кинули в Дунай. Автор поеми намагається зрозуміти, чому навіть після смерті тіло гетьмана не знайшло спокою. З сумом і болем стверджує, що “великий гетьман України” “був талант, а може, й геній” [2, с. 173].

Зі змісту поеми В. Сосюра стає зрозуміло, що він був обізнаний із історичними й літературними джерелами. У трактуванні образу І. Мазепи автор основну увагу зосереджує на психології особистості гетьмана. Вже в пролозі В. Сосюра подає образ І. Мазепи. Герой, уже сивий, старий, стоїть на березі Дунаю і думає про пережите, про долю, дану йому Богом, згадує своє минуле:

І перед сивим і сумним,
Немов могутньою рукою
Хтось розгорнув життя сувої,
Коли ще був він молодим... [2, с. 88].

Згадуються найпам'ятніші епізоди з життєвого шляху І. Мазепи: від служби пажем при польському королівському дворі до зіткнення з Росією як гетьмана України. Автор часом вдається до прийому “бессервіссер” (“всезнайки”). Так, у сцені марення пораненого І. Мазепи, ще в молодості, В. Сосюра подає бачення всієї життєвої долі героя.

Використовуючи прийом віщого сну, він повідомляє і героєві, і читачеві майбутню розв'язку подій. Сновидіння – один із головних прийомів розкриття образу І. Мазепи в поемі. Через прийом сновидіння подано дитинство героя, зокрема. Наголошено, що під час розповіді вчительки-черниці про Україну, яку не милували ні поляки, ні москалі, в нього й виникло бажання боротись за Україну. Саме цей прийом допомагає авторові переносити героя в часі (в минуле, майбутнє) та в просторі (на рідну землю). Через сон передано й благословення матері бути оборонцем України.

Головна увага автора в поемі зосереджена на двох іпостасях героя: Мазепа-паж і Мазепа-гетьман. Наявні у творі дві основні фабульні лінії: трагедія І. Мазепи і трагедія України. Інші лише доповнюють їх (інтимні пригоди гетьмана; Мазепа і Мотря, Мазепа і Петро І, Мазепа і Кочубей, Мазепа і Семен Палій тощо). Автор чітко формулює своє завдання:

Я серцем хочу показати
Страшну трагедію Мазепи,
І в ній, в той час страшний незгоди
Трагедію мого народу... [2, с. 131].

Бачення подій В. Сосюра пропускає через своє серце, недаремно зауважено: “Я серцем хочу показати”. Він багато роздумує (у поемі це подано як відступи) про характер, дії і вчинки І. Мазепи. Це поєднується із згадками про власний життєвий шлях. Спільним знаменником у долі обох автор вбачає любов до України. Уже в пролозі до поеми ця думка сформульована чітко:

О, як люблю я рідний край
І в щастя мить, і у негоду! [2, с. 86].

Ці слова українського гетьмана дуже перегукуються з поезією В. Сосюри “Любіть Україну!”:

Любіть Україну, як сонце любіть,
Як вітер, і трави, і води,
В годину щасливу і в радості мить,
Любіть у годину негоди.

Ця текстуальна схожість була помічена Ю. Барабашем [6]. Трагічна доля І. Мазепи близька авторові поеми. Отож слова, які мав би сказати герой, виголошує сам автор:

Прости мене, моя Вкраїно!
Тобі молюсь... Мене прости!
Мене ж бо породила ти,
Мені дала ти карі очі,
Й я бути виродком не хочу... [2, с. 133].
Прости, прости, Вкраїно-мати,
Мене і спільників моїх!
Я, мов Іуда той проклятий,

На рідний не ступлю поріг.
 Хіба народу не любив я?
 Та в грізний час страшних негод
 Собі на горі й безголів'я
 Не зрозумів мене народ [2, с. 168].

Головний герой поеми – Іван Мазепа – зображений як особистість суперечлива, але надзвичайно сильна. В. Сосюра далекий від ідеалізації українського гетьмана. Він акцентує увагу і на його позитивних рисах, і на негативних. Показово, що поет наголошує незмінно на великій любові Мазепи до рідної землі, яка була для нього “як зоря” (“Любив Україну він душею / І зрадником не був для неї” [2, с. 131]), на його бажанні й прагненні все зробити для здобуття нею волі. Можливо, гетьман І. Мазепа вибрав не той шлях, який був потрібний за тих політичних умов, але це була помилка звичайної людини (бо хто ж не помиляється?!). Він не був зрадником.

Говорячи про поему В. Сосюри “Мазепа”, ми не повинні забувати, що в радянському літературознавстві ім'я гетьмана згадували лише з лайкою. Ярлик “зрадник” завжди чіпляли до його імені автоматично, без будь-якої мотивації, а тим більше історичного підґрунтя. Отож спроба В. Сосюри художньо реабілітувати гетьмана дорівнювалась подвигу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сосюра В. Третя Рота: Роман / Володимир Сосюра. – К.: Радянський письменник, 1988. – 357 с.
2. Сосюра В. Мазепа: Поема / Володимир Сосюра // Сосюра В. Вибрані твори: у 2 т. – Т. 2: Поеми. Роман. – К.: Наукова думка, 2000. – С. 86-179.
3. Просалова В. Постать Мазепи в інтерпретації В. Сосюри: pro et contra / В. Просалова // Актуальні проблеми української літератури і фольклору. – Випуск 1. – Донецьк: Кассіопея, 1998. – С. 50-56.
4. Гноєва Н. Своєрідність образу гетьмана Мазепи в поемі “Мазепа” В. Сосюри / Н. Гноєва // Актуальні проблеми української літератури і фольклору. – Випуск 1. – Донецьк: Кассіопея, 1998. – С. 59-63.
5. Мацьків Т. Гетьман Іван Мазепа в західноєвропейських джерелах 1687-1709 / Т. Мацьків. – К.-Полтава, 1995. – 178 с.
6. Барабаш Ю. Іван Мазепа – ще одна літературна версія: Про поему Володимира Сосюри “Мазепа” / Юрій Барабаш // Київ. – 1988. – № 12. – С. 140-150.
7. Грушевський М. Ілюстрована історія України / Михайло Грушевський. – К.: Наукова думка, 1992. – 337 с.
8. Гальченко С. Проблеми видання спадщини В. Сосюри / С. Гальченко // Актуальні проблеми української літератури і фольклору. – Випуск 1. – Донецьк: Кассіопея, 1998. – С. 10-19.
9. Коновалова М. Особливості епічного стилю В. Сосюри / М. Коновалова // Актуальні проблеми української літератури і фольклору. – Випуск 1. – Донецьк: Кассіопея, 1998. – С. 34-45.